

Розділ II. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

УДК 343.98

В.С. Бондар

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ РУЧНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА СЛІДІВ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ

Статтю присвячено розробленню загальних методичних основ криміналістичного дослідження вогнепальної зброї та слідів її застосування, яке сприятиме вдосконаленню окремих експертних методик комплексного дослідження конкретних екземплярів зброї з використанням сучасного арсеналу трасологічних, судово-хімічних і судово-фізичних методів.

Ключові слова: *варіативність, ідентифікація, ідентифікаційні поля, ідентифікаційний період, вогнепальна зброя, сліди на гільзах, сліди на кулях, боєприпаси.*

Статья посвящена разработке общих методических основ криминалистического исследования огнестрельного оружия и следов его применения, которая будет способствовать совершенствованию частных экспертных методик комплексного исследования конкретных экземпляров оружия с использованием современного арсенала трасологических, судебно-химических и судебно-физических методов.

Ключевые слова: *вариативность, идентификация, идентификационные поля, идентификационный период, огнестрельное оружие, следы на гильзах, следы на пулях, боеприпасы.*

Article is devoted to the development of common methodological foundations of forensic investigation of firearms and traces of its application, which will help to improve the private expert techniques comprehensive study of specific instances using modern weapons arsenal trasological, forensic chemistry and forensic physical methods.

Key words: *variability, identification, identification of the field, the identification period, firearms, marks on the sleeves marks on bullets, ammunition.*

Постановка проблеми. Досудове розслідування кримінальних правопорушень, учинених із застосуванням ручної вогнепальної зброї з нарізним стволом, потребує вирішення широкого кола взаємопов'язаних завдань у рамках використання експертних технологій. Однією з них є ідентифікація вогнепальної зброї за слідами на стріляних гільзах та кулях,

що здійснюється в процесі перевірок за інформаційними системами та проведення судових експертиз.

Стан дослідження проблеми. Вирішенню проблеми ідентифікації об'єктів присвячено досить багато теоретичних праць, зокрема праці В.Я. Колдіна [1; 2; 3], М.Я. Сегає [4; 5; 6], Р.А. Кентлера [7], О.Г. Скоморохова, М.О. Софіса, О.В. Кокіна [8], В.О. Федоренка [9; 10; 11] та інших учених.

Разом із тим, з точки зору практичної реалізації в експертних технологіях, існуючі методи та алгоритми ідентифікації потребують конкретизації та подальшого розвитку. Це викликано комплексом причин.

По-перше, в умовах напруженої стрільби найбільш яскраво виражені явища термопластичного зношення ствола. Температура робочого шару направляючої частини ствола вже при перших пострілах перевищує 920 К, а радіальна реакція ведучого пояска снаряда сягає 570 МПа. Це призводить до того, що процес зношування відбувається у сфері пластичних деформацій матеріалу направляючої частини каналу ствола, та супроводжується певними деформаціями полів нарізів та витісненням металу в нарізи. У результаті спостерігається збільшення діаметральних розмірів каналу за полями та зменшення діаметральних розмірів за нарізами.

Результатом зношування є поступова зміна профілю направляючої частини каналу ствола як у поздовжньому, так і в поперечному перерізі ствола. Ці зміни, зрозуміло, позначаються на розмірі зусиль взаємодії ведучого пояска та направляючої частини каналу ствола. Збільшення діаметра каналу ствола в міру його зношування погіршує умови горіння порохового заряду (збільшуються витоки порохового газу в зазор між ведучим пояском та направляючою частиною каналу ствола). Це може призвести до зниження балістичного тиску на цій ділянці руху та, як наслідок, до зменшення швидкості руху снаряда [12, с. 13–17; 13, с. 10–13].

Як слушно стверджує В.Р. Аветисян: “Слід звернути увагу експертів на те, що при низькому тиску порохових газів і відповідному зниженні швидкості форсування на кулях, стріляних із сильно зношеного ствола, нерідко залишаються відбитки бойових граней, а на кулях, стріляних зі ствола середнього зносу, – відтиски холостих граней. Це свідчить про те, що наявність відбитка таких граней у слідах полів не завжди характеризує ступінь зносу” [14, с. 107]. Слід погодитися з В.О. Федоренком, який вважає, що “точне вимірювання ширини слідів полів нарізів часом неможливе, оскільки не завжди холоста й бойова грані залишають на кулі чіткі відбитки. Відноситься це, у першу чергу, до зброї із сильним зносом каналу ствола” [9, с. 11–20].

По-друге, деякі існуючі технології виробництва патронів не забезпечують симетричний розподіл їх маси щодо поздовжньої вісі снаряда. Причинами цього є різностінність штампованої або литої заготовки, несиметричний обтиск головної частини кулі, відсутність співвісності центрую-

чих баз на операціях механічної обробки. Асиметрія маси корпусу кулі є найважливішою причиною нутації й прецесії її осі при русі по канату ствола і появи початкових збурень і, отже, обумовлює можливість появи відбитків різної глибини. Зазначені фактори суттєво ускладнюють індивідуалізацію та ідентифікацію куль як об'єктів криміналістичного дослідження, залучених до сфери кримінального правосуддя як засобів злочину. Тому ототожнення вельми широкого й різноманітного кола ручної вогнепальної зброї становить нині самостійну криміналістичну проблему.

Вклад основного матеріалу. Успішний розвиток судової балістики, що обґрунтовує можливість індивідуалізації та подальшої ідентифікації нарізної вогнепальної зброї за слідами на кулях і гільзах, створило передумови для розроблення наукових основ відповідного криміналістичного дослідження. Основними передумовами слід уважати тенденцію максимального використання всіх ідентифікаційних полів, які відобразилися в слідах взаємодії об'єктів, що є закономірним наслідком активного впровадження в експертну практику сучасних високочутливих хімічних, фізичних, фізико-хімічних та біологічних методів дослідження. Підсумовування інформаційних полів об'єктів, що контактували при взаємодії, визнано способом пізнання індивідуальності взаємно відображених слідів такої взаємодії [4, с. 179, 226]. Крім того, у наш час проблему слід розглядати з урахуванням сучасного розвитку зброярської техніки, промислових та комп'ютерних технологій. У зв'язку з цим існуючі теоретичні положення за багатьма позиціями мають бути переглянуті та доповнені.

Сучасні наукові основи судово-балістичної ідентифікації, нарізної вогнепальної зброї за слідами на кулях повинні включати, на думку О.В. Кокіна, такі вихідні положення: про класифікацію об'єктів дослідження та слідів на них для їх індивідуалізації; про закономірності механізму слідоутворення; про індивідуальність слідоутворюючих поверхонь деталей вогнепальної зброї; про ідентифікаційний період слідоутворюючих поверхонь зброї та слідів на кулях, а також їх відносну стійкість; про варіативність механізму слідоутворення на кулях, пов'язану з впливом різних факторів внутрішнього та зовнішнього характеру; про методи та методики, приладову базу, які використовуються при проведенні експертиз.

Практична реалізація цих теоретичних передумов для створення єдиної експертної методики криміналістичного дослідження вогнепальної зброї та слідів її застосування обумовлена можливістю виявлення загальних закономірностей виникнення індивідуалізуючого комплексу ознак різних моделей зброї на кулях і гільзах, що визначає єдність криміналістичних цілей дослідження, класифікації ідентифікаційних ознак та загальнометодичного підходу до вирішення експертних завдань.

1. Виділення криміналістичного дослідження зброї та слідів її засто-

сування в самостійний різновид криміналістичної експертизи вимагає, насамперед, чіткого визначення об'єктів дослідження.

Вогнепальна зброя, боеприпаси, стріляні кулі й гільзи як об'єкти комплексного трасолого-субстанціонального криміналістичного дослідження – дискретна продукція масового виготовлення, яка має сталу зовнішню будову субстрату, що сприйняв на себе сліди дії виробничих механізмів і технологічних процесів. Саме взаємодія трьох основних компонентів виробництва зброї – механізмів, технологічних процесів (режимів) і промислових матеріалів – створює сигналетичне й субстанціональне поле зброї та слідів її застосування як об'єктів комплексної криміналістичної експертизи.

2. Незважаючи на різноманіття моделей ручної вогнепальної зброї, способи його виготовлення, які включають усі три взаємодіючі криміналістично значущі елементи (виробничі механізми, технологічні процеси й матеріали), можуть бути досить чітко згруповані й зведені до обмеженого числа різновидів.

Безумовно, конструкція конкретного виробу, його характеристики обумовлюють специфіку пристрою виробничих режимів, вибору технологічних процесів, складу матеріалів та інші фактори, які необхідно знати й урахувати при вирішенні основних криміналістичних завдань. Однак можливість виділення загальних закономірностей у процесах, які обумовлюють індивідуалізацію куль і гільз, стріляних із різноманітної ручної нарізної вогнепальної зброї, є важливою основою створення цілісного вчення про криміналістичне дослідження вогнепальної зброї та слідів її застосування для їх ідентифікації.

3. Головною проблемою криміналістичного дослідження вогнепальної зброї та слідів її застосування є встановлення сукупності ознак, що виникають у процесі її виготовлення та експлуатації. Вітчизняні та зарубіжні криміналісти встановили, що будь-який виріб масового виробництва, до якого, безумовно, слід віднести й вогнепальну зброю, незважаючи на високий ступінь досконалості виробничих механізмів та автоматизації технологічних процесів, набуває сукупність ознак, що дозволяють вирішувати основні ідентифікаційні завдання.

Для практичної реалізації цих можливостей необхідне розроблення єдиної системи класифікаційних та ідентифікаційних ознак виробничого та експлуатаційного походження, що дозволяє: а) визначити модель поданої на дослідження вогнепальної зброї (у тому числі для слідчого та ідентифікаційного пошуку й виявлення порівняльних об'єктів, що перевіряються); б) установити тотожність конкретного патрона за його розділеними частинами; в) визначити тотожність конкретного екземпляра зброї за її слідами-відображеннями.

Виходячи з першого (а) завдання криміналістичного дослідження вогнепальної зброї, перший підрозділ цієї системи складають класифікаційні ознаки, що визначають конструктивні особливості конкретних типів, видів, моделей усіх основних груп вогнепальної зброї (калібр, число нарізів, напрямок нарізів) із загальною криміналістичною характеристикою слідоутворюючих поверхонь. Наприклад, О.В. Кокін пропонує класифікацію ознак слідів каналу ствола на стріляних кулях здійснювати за двома підставами: за відображенням властивостей ствола, які характеризують його будову загалом; за відображенням властивостей ствола, що дозволяють його індивідуалізувати.

Значна кількість загальних ознак першого виду властива каналу ствола нарізної вогнепальної зброї – це калібр, наявність, ширина, напрям, кут нахилу та кількість нарізів, наявність первинних слідів та їх положення тощо. Ці ознаки дають можливість установити належність екземпляра зброї до певної групи, тобто вирішити питання про систему або модель.

Класифікацію загальних ознак другого виду повною мірою розроблено лише для нарізної вогнепальної зброї. Цей поділ стосується, перш за все, ступеня зносу каналу ствола: мала, середня, висока.

Основними ознаками, які відображують ступінь зносу каналу ствола, слугують динамічні відтиски бойових та холостих граней. Загалом наявність слідів бойових граней нарізів властива малому та середньому зносу каналу, їх відсутність свідчить про сильний знос.

Окрім указаних ознак, ознаками, які характеризують стан та знос ствола є особливості контактування поверхні кулі з каналом ствола, сліди дна нарізів, лінії початку та закінчення первинних, а також вторинних слідів полів, сліди початкового торкання кулею поверхні стінок каналу ствола, висота та глибина трас у слідах [8, с. 30–31].

Другий підрозділ утворює система власне ідентифікаційних ознак виробничого походження, що слугує для ототожнення конкретного екземпляра зброї. Ця система за різними класифікаційними підставами може бути розділена на три групи.

А. За своєю онтологічною природою виробничі ідентифікаційні ознаки поділяються на: а) сигналетичні (відображають зовнішню будову взаємодіючих предметів); б) функціональні (відображають дію механізмів і процесів); в) субстанціональні (виражають склад, структуру й морфологію матеріалів виробів). Цей підрозділ ознак показує гносеологічну сутність індивідуалізації та ідентифікації вогнепальної зброї: ознаки “а” і “б” вимагають для свого пізнання використання трасологічних (у широкому сенсі) методів і методик, ознаки “в” – фізичних і хімічних методів і методик.

Б. За джерелами походження виробничі ідентифікаційні ознаки поділяються на: а) ознаки виробничих механізмів і обробних інструментів;

б) ознаки технологічних процесів і режимів; в) ознаки матеріалів виробів.

В. За ідентифікаційної значимості кожна з названих ознак групи "Б" може бути (а) – загальним і окремим, (б) – стійким (константним) і змінним, (в) – мати групове (родове, видове) й індивідуальне ідентифікаційне значення.

Узаємодія ідентифікаційних ознак трьох названих груп (А, Б і В), як і обсяг їх використання, визначається кінцевим криміналістичним завданням експертного дослідження, об'ємом доступних пізнанню ідентифікаційних полів досліджуваного виробу, а також особливостями технології його масового виготовлення. Названі чинники зумовлюють загальну методикау й особливості окремих експертних методик для ідентифікації вогнепальної зброї. Через це досить перспективною слід визнати ідею В.О. Федоренка про формування для кожного екземпляра зброї повних (узагальнених) комплексів усіх ознак, що повторюються та мають певну стійкість [9, с. 11–20; 10, с. 17–24]. Формування узагальнених ідентифікаційних комплексів ознак із наступною ідентифікацією зброї з їх допомогою передбачає необхідність послідовного вирішення нових завдань, серед яких можна назвати: виділення стійких ознак, облік їх значимості тощо.

Висновки. Розроблення загальних методичних основ криміналістичного дослідження вогнепальної зброї та слідів її застосування сприятиме вдосконаленню окремих експертних методик комплексного дослідження конкретних екземплярів зброї з використанням сучасного арсеналу траєологічних, судово-хімічних і судово-фізичних методів.

Використана література:

1. Колдин В. Я. Проблемы теории и методологии комплексных исследований в судебной экспертизе и доказывании / В. Я. Колдин // Вестник Московского университета. – Серия 11. Право. – 1996. – № 1. – С. 42–50.
2. Колдин В. Я. Состояние и перспективы системных исследований в криминалистике / В. Я. Колдин, О. А. Крестовников // Вестник Московского университета. – Серия 11. Право. – 2006. – № 6. – С. 18–36.
3. Криминалистика: информационные технологии доказывания: [учебник для вузов] / Под ред. В. Я. Колдина. – М.: Зерцало-М, 2007. – 752 с.
4. Сегай М. Я. Методология судебной идентификации / М. Я. Сегай / Отв. ред. проф. Л. Е. Ароцкер. – К.: РИО МВД УССР, 1970. – 256 с.
5. Сегай М. Я. Судебная экспертиза материальных следов-отображений (проблемы методологии): [монография] / М. Я. Сегай, В. К. Стринжа. – К.: "Ін Юре", 1997. – 174 с.
6. Сегай М. Я. Судова експертологія – наука про судово-експертну діяльність / М. Сегай // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2 (33) – № 3 (34). – С. 740–762.
7. Кентлер Р. А. О сущности идентификации вообще и юридической в особенности / Р. А. Кентлер // Вопросы криминалистики и судебной экспер-

тизы. – Душанбе, 1962. – Сб. 2. – С. 87–94.

8. Кокин А. В. Концептуальные основы криминалистического исследования нарезного огнестрельного оружия по следам на пулях : [монография] / А. В. Кокин. – М., 2013. – 191 с.

9. Федоренко В. А. Применение баллистических комплексов при идентификации огнестрельного оружия по следам на выстрелянных пулях / В. А. Федоренко // Труды III школы-семинара по криминалистическому оружиюведению. – Саратов: СЮИ МВД России, 2008. – С. 11–20.

10. Федоренко В. А. Применение лазерной маркировки для идентификации оружия по следам на выстрелянных пулях / [В. А. Федоренко, Ю. В. Илясов, С. И. Руденко и др.] // Судебная экспертиза. Научно-практический журнал. – Саратов : Изд-во Саратов. юрид. ин-та МВД России. – 2008. – № 1. – С. 17–24.

11. Федоренко В. А. Актуальные проблемы судебной баллистики : [монография] / В. А. Федоренко. – М. : Издательство “Юрлитинформ”, 2011. – 208 с.

12. Баркан С. А. Эффективность контроля ОФС на динамическую неуравновешенность / С. А. Баркан // Вопросы оборонной техники: научно-технический сборник. – 1991. – № 4. – С. 13–17.

13. Гурьев А. И. Влияние износа канала ствола на величину усилий взрыва снаряда / А. И. Гурьев, А. Ю. Александров // Вопросы оборонной техники: научно-технический сборник. – 1991. – № 5-6. – С. 10–13.

14. Аветисян В. Р. Идентификация огнестрельного оружия с нарезным стволом по следам на выстреленной пуле (обобщение из экспертной практики) / В. Р. Аветисян // Теория и практика судебной экспертизы. – 2007. – № 1 (1). – С. 104–112.

УДК 343.9

О.І. Букреев

**РІВЕНЬ, СТРУКТУРА ТА ДИНАМІКА ЗЛОЧИНІВ
У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ,
ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ**

Розглянуто рівень, структуру та динаміку злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, у тому числі контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Ключові слова: *контрабанда, наркотичний засіб, злочин, психотропна речовина, прекурсор, структура та динаміка злочинів.*

Рассмотрены уровень, структура и динамика преступлений в сфере незаконного оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров, в том числе контрабанды наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров.

Ключевые слова: *контрабанда, наркотическое средство, преступление, психотропное вещество, прекурсор, структура и динамика преступлений.*